

شهر بانو

۲۳ شهریور ۱۴۰۰
شماره ۱۴۴۲

(۶)

نگاهی کوتاه به نقش زنان در هنر عاشورایی عاشقی نور و رنگ

با ورود اسلام به پهنه جغرافیایی ایران، فرهنگ ایرانی نیز با عطر خوش محمدی عجین شد و رفته رفته فرهنگ ایرانی اسلامی از دل زندگی مردمان ایرانی پدیدار گشت. ساخت مسجد و زیارتگاه، هنری خاص خود می طلبد که با ملکوت مرتبط شود و در خود عروج را داشته باشد و تصاویری از زندگی آن جهان و سعادت اخروی را نمایان کند؛ این چنین هنرمندانی با ذوق و بینش اسلامی، هنری اسلامی را خلق کردند. هنر اسلامی از طبیعت الهام می گیرد و از آن بالاتر می رود و حالتی سمبولیک یا نمادین می گیرد. شاخه ای از هنر اسلامی را هنر عاشورایی می توان در نظر گرفت؛ آنجا که دل عاشقان امام حسین (ع) و یارانش چنان می جوشد که آب از دیده جاری می شود و به ناگاه گرایش به آفرینش هنری درخور فرزندان حضرت زهرا (س) در وجود شعله ور می شود. در هنر عاشورایی، زنان نقش ارزنده ای دارند؛ آنان که به باز آفرینی و نگه داری این هنر نسل به نسل کمک کردند. دست دوزهای به یادگار مانده زیادی هستند که یاد و خاطره عاشورا را توسط زنان به رخ می کشند.

نفسیه زمانی
کارشناس ارشد
پژوهش هنر

یکی از بزرگ ترین سندهای تاریخ برای ماندگاری هنر عاشورایی هستند. اگر کسی هنر کوفته گری را می داند، دست به طراحی بر فولاد ستر می برد و آن را بر دل کوره می نهد تا سرخ شود و بر سندان می گذارد و بر آن پتک می کوبد و در نهایت غلم می سازد و پزندگان فلزی را روی آن سوار می کند.

✚ زن هنرمند با اشک روی ماسه دست می کشد

البته بسیار هنر دیگر را می شود به عاشورای حسینی پیوند داد تا غم دل از این مصیبت نمایان شود؛ از جمله هنرهای زرکوبی، فیروزه کوبی و... در این هنرها همیشه تصویر و شمایل انسانی ملاک عاشورایی بودن نیست، بلکه نام زیبایی حسین (ع) و یارانش خود یکی از جلوه های آشکار این هنرنامی است. خوش نویسی که دست به قلم نمی برد و بر مرکب می زند و می نویسد «یا ابا عبد...»^(۱) یا ابیاتی را در وصف امام حسین (ع) بر دل کاغذ ابروباد می نویسد نیز یکی از جلوه های فراوان هنر عاشورایی را عرضه می کند. اما چرا زنان باید در هنر عاشورایی نقش داشته باشند؟ بار غم اینان سنگین تر از مردان هنرمند است؛ آن یکی مرد است و دلیری سردارش امام حسین (ع) را می داند و مردانگی حر را می فهمد، اما این یکی زن است و زنانگی بازماندگان کربلا را می شناسد، غم هجران برادر را با دل مهربان زنانه اش بر دل حک می کند، داغ فرزند را آهی عمیق می کشد و می داند شیون برای او را چگونه نمایان سازد، سیاه پوش شدن و راز نجابت را خوب می داند و صبر زینب (س) را از سرو بهتر به یاد دارد. زن هنرمند عاشورایی خود را در صحنه عصر عاشورا می بیند و خاک بر سروروی خود می ریزد و با شن نقاشی شنی عصر عاشورا را به تصویر می کشد. گاه از سوز دل بر تاروپود پارچه سیاه، نقش «یا حسین (ع) شهید» را با دوخت هایی به رنگ قرمز، سوزن دوزی می کند و گاه بر دل پرده ای مشکی، نقش علم را با عبارت «علمدار نیامد» چاپ می کند تا سیاه کنند در و دیوار شهر را، تا همه بدانند «این حسین (ع) کیست که عالم همه دیوانه اوست!»

✚ زینب هنرمندی بود که عاشورا را زنده نگه داشت

در هنر عاشورایی، رنگ سیاه و قرمز بیشتر دیده می شود؛ قرمز نماد خون پاک ۷۲ لاله دشت کربلاست و سیاه نماد غم آسمانیان و زمینیان در عزای سالار شهیدان و یاران باوفای اوست. هنر عاشورایی ۲ بخش دارد؛ یکی صحنه نبرد مظلومانه امام حسین (ع) و یارانش و شهادت مظلومانه آن بزرگواران که به تعداد ۷۲ تن می شود موضوع برگزید؛ از شهادت شیرخواره رباب تا شور رزم نوجوان کربلا حضرت قاسم (ع)، از جوانی علی اکبر (ع) تاجوانمردی حضرت عباس (ع)؛ آری، هر شهید یک موضوع ناب برای هنر عاشورایی است؛ اما بخش دیگر، حال و هوایی دیگر دارد و مربوط به بعد از عصر عاشورا است؛ بعد از خاموش شدن رزم دلیران کربلا، غروب یخ زده تک تک بازماندگان، مظلومیت زنان و کودکان، تنهایی ژرف پس از فراق یار، قصه رنج سفر و ظلم؛ این بخش گاه از زبان حضرت زینب (س) است، گاه از دل تنگ رباب برای فرزندش، گاه از چشم خون رقیه است در بی تابی برای پدر و گاه از گم شدن طفلان مسلم. هنر عاشورایی در این بخش یک زمزمه بلند است به نام «بعد تو...» بعد از تو حسین جان... بعد از تو علی اصغر... و بعد از تو بر ما چه می گذرد عمو جان ابوالفضل، بعد از تو... در این بخش علاوه بر سوژه های انسانی، گاه از اسب امام حسین (ع) نیز یاد می شود و این اسب شاید تنها لکه سفید هنر عاشورایی باشد؛ اسب سفیدی که جراحت جسمش درخشش آسمانی اش را در چشم بارتاب می دهد.

✚ زنان عکاس، سند تاریخی عاشورا را روایت کرده اند

هنر عاشورایی را می توان در شاخه های گوناگون هنری در زندگی زنان جلوه گر دید؛ فقط باید دید میل هنرمند به کدامین هنر و نبوغش در کدامین شاخه هنری پررنگ تر است؛ اگر تئاتر و نمایش را می پسندد، هنر عاشورایی را در قالب بزرگ تعزیه نمایان می سازد؛ اگر دستی به قلم و رنگ دارد، می تواند نقاشی یا نگارگری را برگزیند؛ اگر هنر عکاسی را یاد دارد، از لنز دوربینش آیین عزاداری مردمان این دیار را نمایش می دهد؛ عکس هایی که

اما این یکی زن است و زنانگی بازماندگان کربلا را می شناسد، غم هجران برادر را با دل مهربان زنانه اش بر دل حک می کند، داغ فرزند را آهی عمیق می کشد و می داند شیون برای او را چگونه نمایان سازد، سیاه پوش شدن و راز نجابت را خوب می داند و صبر زینب (س) را از سرو بهتر به یاد دارد